

Kazakistan-Türkiye İlişkilerinin Gelişiminde Akıllı Güç

Erol KALKAN*

Madina BEKTASSOVA**

ÖZ

Bu çalışmada Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin gelişimine etki eden faktörlerin neler olduğu incelenmektedir. Günümüzdeki Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin çok boyutlu olduğu ve ne yumuşak ne de sert güç perspektifinden iki ülke ilişkilerini irdelemenin yeterli ve açıklayıcı olmayacağı tartışılmaktadır. Kazak-Türk ilişkilerinin sadece kültürel değerler temelinde değil, ekonomik ve stratejik boyutlarda da geliştiği not edilmektedir. Çalışmada Türkiye-Kazakistan ilişkileri *sert*, *yumuşak* ve *akıllı güç* kavramlarından faydalanılarak analiz edilmektedir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini Liberalizm ve Konstrüktivizm kuramları oluşturmaktadır. Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin analizinde doküman ve içerik analizi metotlarından yararlanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, Kazakistan ve Türkiye'nin sert ve yumuşak gücün birleşimi olan akıllı gücün tüm unsurlarını etkin bir şekilde kullanarak karşılıklı çok boyutlu ilişkiler geliştirdiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Güç, Yumuşak Güç, Sert Güç, Kazakistan-Türkiye İlişkileri, Kazakistan Dış Politikası.

Başvuru / Kabul: 08 Mayıs 2024 / 28 Haziran 2024

Atıf: Kalkan, E., Bektassova, M. (2024). Kazakistan-Türkiye İlişkilerinin Gelişiminde Akıllı Güç, *İmgelem*, Özbekistan Özel Sayısı, 425-448.

Smart Power in the Development of Kazakhstan-Türkiye Relations

ABSTRACT

This study aims to examine Kazakhstan-Türkiye associations. It assesses how Kazakhstan-Türkiye relations advanced and what was the main driving force behind these relations. The study argues that contemporary Kazakhstan-Türkiye relations are multidimensional, and it includes both *soft* and *hard power* instruments. Kazakh-Turkish relations are developing not only on the basis of cultural values, but also on the economic and strategic dimensions. Contemporary Kazakhstan-Türkiye relations are, therefore, driven by *smart power* instruments. This study utilizes the concepts of *smart power*, *constructivism* and *liberalism* which are employed as its theoretical framework. Document and content analysis methods were used to examine Kazakhstan-Türkiye relations. The findings of the study indicate that Kazakhstan-Türkiye relations are multidimensional and include all components of the smart power.

Keywords: Foreign Policy of Kazakhstan, Kazakhstan-Türkiye Relations, Hard Power, Soft Power, Smart Power.

Received / Accepted: 08 May 2024 / 28 June 2024

*Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Trabzon/Türkiye. E-posta: erolkalkan@ktu.edu.tr, ORCID Numarası: [0000-0003-2846-4088](https://orcid.org/0000-0003-2846-4088), ROR ID: <https://ror.org/03z8fyr40>

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı. Trabzon/Türkiye. E-posta: hero_emel17@live.be, ORCID Numarası: [0000-0009-5343-0040](https://orcid.org/0000-0009-5343-0040), ROR ID: <https://ror.org/03z8fyr40>

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya arasındaki gerginlik, ABD ve Çin arasındaki gerginlik ve rekabet Afganistan'daki siyasi durum gibi devam eden gelişmeler Orta Asya'yı jeopolitik rekabetin merkez üslerinden birine dönüştürmektedir. Avrasya'daki bu jeopolitik ve jeo-ekonomik değişimler Kazakistan'ı dengeli ve çok boyutlu ilişkiler kurmaya yönelmektedir. Kazakistan'ın bu çok taraflı dış politikasında, Türkiye ve Türk dili konuşan ülkelerle yakınlaşması önem arz etmektedir. Kazakistan-Türkiye ilişkilerini inceleyen birçok çalışmada Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin gelişimini etkileyen faktörler olarak iki ülkenin zihni-manevi ve tarihi-kültürel yakınlığı, küresel olaylara ortak bakış açısı not edilmektedir (Amrebayev 2013; Chetin 2018; Yergozha 2012; Gündoğdu ve Güler 2017). Türkiye-Kazakistan ilişkilerinin iktisadi boyutunu inceleyen, iki ülke arasındaki yatırım, proje ve ticaretle ilgili çalışmalar da mevcuttur (Nogayeva 2007; Kayalı ve Mengi 2017; Raikhan 2015; Çapa 2019). Ancak Kazakistan-Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin hedeflenen düzeye ulaşmadığı (Batmaz 2004; Gençler ve Akbaş 2011; İmanbekova 2014; Yılmaz 2017; Kaygın 2019) tarafından not edilmektedir. Nitekim Türkiye ve Kazakistan, diğer devletlerle farklı platformlarda kendi politikalarını yürüten ülkelerdir. Buldukları jeopolitik konum iki ülkeyi “Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan köprü” yapmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ve Kazakistan'ın jeopolitiğinin mana ve önemini irdeleyen çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalara göre, Türkiye ve Kazakistan'ın Avrasya ülkeleri olması ve Doğu ile Batı arasında ana kavşak rolünü üstlenmeleri jeostratejik açıdan ortak noktalarıdır (Bostancı ve Lülecı 2019; Baynazarova 2013; Golam 2013; Ametbek 2018). Türkiye için enerji güvenliği ve enerji kaynaklarını çeşitlendirme, daha cazip maliyete enerji elde etme ve enerji transiti olma hedeflerine ulaşmak önem arz etmektedir. Bu bağlamda, genelde Orta Asya ve özelde Kazakistan ile ilişkilerin geliştirilmesi Türkiye için önemlidir. Diğer taraftan enerji iş birliği konusunda Rusya, Çin ve İran arasında sıkışıp kalmak istemeyen Kazakistan için de Türkiye ve Batı devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesi önem arz etmektedir (Aslanlı 2017; Akbulaev ve Bayramlı 2020). Türkiye'nin Orta Asya ülkelerine yönelik dış politikasını inceleyen çalışmalara göre, Kıbrıs sorunu, AB'nin Türkiye'yi genişleme stratejisinin dışında tutması, Orta Asya'nın Hazar havzasındaki enerji kaynaklarına ve ekonomik-ticari fırsatlara sahip yeni pazar olması Türkiye'yi bu bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye yönelmektedir. (Aydın 2004; Sinkaya 2005; Kaplan vd. 2005; Almen 2013; Cordesman vd. 2014). Bununla birlikte, Kazakistan-Türkiye arasında kurulan stratejik ortaklığı “yumuşak dengeleme”, “yumuşak güç”

unsuru olarak betimleyen çalışmalar da mevcuttur (Nurgaliyeva 2015; Kılıncarslan 2017; Likhachev 2018; Kushkumbayev vd. 2016; Toprak 2017; Bilgehan vd. 2017).

Yukarıda not edildiği üzere yapılan çalışmalarda Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin kültürel bağlara ya da ortak ekonomik çıkarlara dayandığı vurgulanmaktadır. Bu çalışmada ise Kazakistan-Türkiye arasındaki iş birlikleri çok boyutlu ilişkiler prizmasından incelemektedir. Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin nasıl geliştiği, ikili ilişkilerin ana itici gücünün neye dayandığı ve ikili ilişkilerin gelişimine etki eden faktörlerin neler olduğu sorularına cevaplar aranmaktadır. Çalışmada, Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin gelişiminde akıllı güç kavramının belirleyici rol oynadığı savunulmaktadır. Bu bağlamda a) Kazakistan-Türkiye arasında, ortak kültürel değerler temeline dayalı çok boyutlu bir politika yürütüldüğü, b) Kazakistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında ortak değerlere dayanan ilişkilerin günümüzde karşılıklı ekonomik çıkarları kapsayan ilişkilere doğru kaymakta olduğu ve c) ikili ilişkilerin gelişmesinde yumuşak güç unsurları yanında sert güç unsurları olan ekonomik ve askeri ilişkilerin de artarak önem kazandığı tartışılmaktadır.

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin doküman incelenmesi tekniklerinden faydalanılmıştır. Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin günümüzdeki gelişim dinamiği, ikili ilişkilerin gelişmesine etki eden önemli faktörler, ekonomik, eğitim ve kültürel alanlardaki ikili iş birlikleri irdelenmektedir. Bu bağlamda, Kazakistan-Türkiye arasında imzalanan anlaşmalardan, raporlardan, akademik yayınlardan yararlanılarak doküman incelenmesi yapılmıştır. Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin gelişimine etki eden faktörleri ve ikili ilişkilerin ana itici gücünü araştırmak amacıyla ise kitaplar, gazeteler, dergiler, raporlar, kayıtlar, yazışmalar ve yönergelerden faydalanılmıştır.

Kavramsal Çerçeve: Sert, Yumuşak ve Akıllı Güç

Thomas Hobbes, “gücü”, “gelecekte bariz bir fayda elde etmenin bir yolu” olarak görürken; siyasal gerçekçilik teorisinin kurucusu Hans Morgenthau, “güç, fiziksel şiddetten en ince psikolojik bağlantılara kadar bir kişinin diğer kişi üzerinde kontrolünü kuran her şey” olarak tanımlar. Amerikalı siyaset bilimci Henry Kissinger, “güç” ve “etki” kavramlarını eşitlerken ABD'nin eski Suudi Arabistan Büyükelçisi Charles Freeman, “gücü”, “başkalarının kararlarını ve eylemlerini kontrol etme yeteneği” olarak tanımlamıştır (Gukasov 2011). Literatürde “güç” kavramı genel olarak “sert” ve “yumuşak” güç olarak tanımlanmaktadır. Prof. Joseph Nye ise bu iki kavramı birleştirerek yeni bir güç kavramlaştırması yapmış ve “akıllı güç” kavramını ortaya koymuştur (Nye 1990'dan akt.: Raimzhanova 2015). Sert güç bir ülkenin diğerine

zorlayıcı eylemler veya tehdit yöntemlerini içeren askeri güçle birlikte belirli hedeflere ulaşma türü olarak tanımlanmaktadır (Gukasov 2011). Yumuşak güç ise, zorlama veya şiddet göstermeden, kültür, politik değerler, kurumlar ve ahlaki politikalar gibi soyut varlıkların vasıtasıyla dış politikayı şekillendirme yeteneğidir (Nye 2008: 95). Nye'ye göre "akıllı güç ne yumuşak ne de serttir, daha çok her ikisinin en uygun birleşimidir" (Armitage ve Nye 2007). Yani politik hal ve konjonktürel duruma göre yumuşak ve(ya) sert güçten birini değil, her ikisine de ustaca kullanmaktır. Bu ise güç dengesini oluşturur ve sert gücün aşırı kullanımını önleyerek, siyasi durumu yumuşak yollarla destekler. Böylece uluslararası arenada ideal bir denge oluşturarak yeni düşmanlar yaratmadan, aktörleri kendi tarafına çeker (Surkova 2015; Nossel 2004). Tarihsel süreçte sert güç unsurlarını kullanmak en belirleyici güç olarak düşünülse de günümüzde bir devletin kaynaklarını zorla ele geçirerek bir çıkar elde etmek oldukça zorlaşmıştır. Bu durum farklı çözüm arayışlarını ortaya çıkarmakta ve hem sert hem de yumuşak gücün unsurlarını içeren akıllı gücün önemini artırmaktadır.

Günümüzde Kazakistan-Türkiye ilişkileri aktif bir şekilde çok taraflı olarak gelişmektedir. Bu durum iki ülke ilişkilerinin farklı bakış açılarından incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada ikili ilişkilerin gelişimini yumuşak ve sert gücün bileşimi olan akıllı güç perspektifinden analiz etmek adına Konstrüktivizm ve Liberalizm teorilerinden faydalanılmıştır. Kazakistan ve Türkiye'yi birbirine ortak etnik köken, ortak kültürel değerler, ortak tarih ve dil bağlamaktadır. Dolayısıyla iki ülke arasında gelişen siyasi-diplomatik, eğitim ve kültürel ilişkiler bakımından Konstrüktivizm bize oldukça elverişli analitik bir çerçeve sunmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, iki ülke arasındaki çok taraflı ilişkiler ortak kültürel değerler, tarih, dil ve din temelinde gelişmektedir. Birçok araştırmacıya göre ikili ilişkilerin gelişimini tarihsel- kültürel yakınlık ve Türk halklarının zihni-manevi yakınlığı etkilemektedir (Amrebayev 2013; Chetin 2018; Yergozha 2012; Çapa 2019). Bu nedenlerden dolayı, Kazakistan-Türkiye ilişkileri incelenirken konstrüktivizmden yararlanılmıştır. Öte yandan, Liberalizm ise çok taraflı Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin son dönemlerde aktif bir şekilde gelişen ekonomik-stratejik boyutunu analiz etmede önem arz etmektedir. Araştırmalara göre, Kazakistan ve Türkiye sadece siyasi-kültürel ilişkilerle sınırlı kalmayıp, ekonomik alandaki ilişkilerini de genişletmektedir. Bu konuda Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin ekonomik boyutu, iki ülke arasında büyüyen ticaret hacmi, karşılıklı yatırımlar ve farklı projelerin mevcut olduğunu göstermektedir. Buradan, iki ülke arasındaki ekonomi-stratejik boyutun akıllı güç açısından incelenmesinde, liberalizmin çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmasının uygun bir yaklaşım olduğu görülmektedir.

Kazakistan-Türkiye İlişkilerinde “Akıllı Güç”

Siyasi-Diplomatik İlişkiler

Kazakistan ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerde ilk adımlar Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce başlamıştı. 14-15 Mart 1991 tarihlerinde dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Kazakistan'a ilk ziyareti gerçekleşmişti. Ardından Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC) ile Türkiye Cumhuriyeti siyasi, ticari ve ekonomik, bilimsel ve teknik, çevresel, kültürel, sosyal, iletişim ve diğer alanlarda iş birliği konusunda Protokol ve Anlaşmalar imzalamıştır. O dönem Kazak SSC Dışişleri Bakanı görevini yapan Akmaral Arystanbekova bu ziyareti anlatan makalesinde “Biz egemen bir devlet olarak ilk uluslararası anlaşmamızı Türkiye ile yaptık” demektedir. O zaman Türkiye, Kazakistan'ın bağımsızlığını tanımamıştı ve Kazakistan'da büyükelçilik açan bir devlet değildi. Fakat, Türkiye henüz egemenlik aşamasında olan Kazakistan ile bir uluslararası anlaşma imzalamıştır. Bu nedenle Turgut Özal'ın bu ziyareti, Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin gelişmesinde çok önemlidir (Amrebayev 2013; Chetin 2018; Yergozha 2012; Çapa 2019). Aynı yılın Eylül ayında da Nursultan Nazarbayev'in Türkiye'yi ziyaret etmesinin ikili ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynadığını söylemek mümkündür. Bu ziyaretler sonrasında Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan ettikten (16 Aralık 1991'de) sonra ülke bağımsızlığının ilk olarak Türkiye tarafından tanınması ikili ilişkilerin sağlam bir temelde başlamasına vesile olmuştur (Amrebayev 2013; Chetin 2018; Yergozha 2012; Çapa 2019). Türkiye'nin Kazakistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan Türk ülkesi olması Kazakistan yönetimine ve halkına büyük bir moral olmuştur. Türkiye sadece Kazakistan'ın bağımsızlığını tanımakla kalmamış, aynı zamanda Kazakistan'a kapsamlı destek ve yardımlar sağlamıştır. Türkiye, Kazakistan'ın uluslararası kuruluşlara üye olmasında ve uluslararası tanınırlığının artmasında da tecrübeleri ile önemli katkılar sağlamıştır. Bu durum Kazak halkı ve yönetiminin o süreçte bağımsız bir aktör olarak uluslararası alanda yer almasında önemli rol oynamıştır (Amrebayev 2013; Chetin 2018; Yergozha 2012; Çapa 2019).

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlık ilanından sonra Türkiye'de “Türk dünyası” kavramı artan bir şekilde kullanılmaya başlandı. “Türk Dünyası” kavramının ana hedefi, Sovyet Türk Cumhuriyetlerinin güçlerini Türkiye ile kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda birleştirmektir. Bu amaçla, XX. yüzyılın sonundan bu yana, Kazakistan ve Türkiye, tüm iş birliği alanlarında kopmuş ilişkilerini yeniden kurmaya çalıştılar. Günümüzdeki Kazak-Türk ilişkileri çok yönlü olarak tarihteki en iyi noktasındadır (Ametbek 2018; Bostancı ve Lüleci 2019; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017). Her geçen yılda ilişkilerin derinliği ve çeşitliliği artmaktadır.

Kazakistan'ın, Türkiye'yi önemli bir ortak olarak gördüğü ve iki ülke arasındaki iş birliğinin güçlenmesine çok önem verildiği ve bu nedenle Kazakistan'ın dış politika doktrininde Türkiye'ye ayrı bir paragraf ayrıldığı birçok çalışmada not edilmektedir (Ametbek 2018; Bostancı ve Lüleci 2019; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017). Kazakistan'da, Türkiye ile ilişkilerin çok taraflı platformlarda da güçlendirilmesi yönünde bir irade söz konusudur. Halihazırda Türkiye ve Kazakistan arasında herhangi bir siyasi ihtilaf söz konusu değildir. Bölgesel ve küresel sorunlara ilişkin Türkiye ve Kazakistan aynı bakış açısını paylaşmakta ve aynı pozisyonu savunmaktadır (Bostancı ve Lüleci 2019; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017). 21-24 Ekim 2009 tarihleri arasında yaklaşık 200 Kazak iş adamıyla birlikte Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret iki ülke arasında "Stratejik Ortaklık" Anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu Anlaşma Türkiye ve Kazakistan ilişkilerinin ileri düzeye taşınmasında çok önemlidir. Anlaşma, iki ülke arasındaki ilişkileri stratejik ortak düzeyine çıkarmayı hedeflemiştir (Bostancı ve Lüleci 2019: 20). Günümüzdeki ikili ilişkiler yüksek düzey Stratejik Ortaklık seviyesinde devam etmektedir. Bostancı ve Lüleci (2019) bu antlaşmanın, ikili ilişkilerin gelişmesine, çeşitlendirilmesine ve güçlendirilmesine büyük katkı sunduğu not edilmektedir. 2010 yılından bu yana, resmi ziyaretler çerçevesinde, çok sayıda Kazak ve Türk iş adamının katıldığı, her iki taraf için de faydalı anlaşmalar imzalayan iş forumları düzenlenmiştir. 2012 yılında, 900 milyar dolar değerinde 26 yatırım projesini kapsayan "Yeni Sinerji" ortak ekonomik programı kabul edilmiştir (URL-1). Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev arasındaki görüşmeler sonucunda iki belge imzalandı. Birincisi, etkileşime yeni bir program statüsünü kazandırarak ticaret, ekonomi ve yatırım alanlarında iki devlet arasındaki iş birliğini yeni bir düzeye getirmeyi öngören ortak ekonomik program "Yeni Sinerji" olmuştur. İkinci belge ise Cumhurbaşkanları tarafından imzalanan Kazakistan ile Türkiye arasında Stratejik İşbirliği Konseyi'nin kurulmasına ilişkin ortak bildiridir (URL-2). Kazakistan ve Türkiye ilişkilerindeki "Stratejik Ortaklık" Anlaşmasının imzalanması ve "Yeni Sinerji Ekonomik Programı Eylem Planının" kabul edilmesi ikili ilişkilerin gelişmesine büyük katkı sağlayan etkinliklerdir. Bu imzalanan iki belge Kazakistan ve Türkiye arasındaki ilişkileri stratejik ortaklık seviyesine taşımış ve ekonomik ilişkileri daha da güçlendirmiştir (Bostancı ve Lüleci 2019; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017).

Uluslararası Kuruluşlar Çerçevesindeki İkili İlişkiler

Günümüzdeki Türkiye-Kazakistan ilişkilerini uluslararası örgütler kapsamındaki ilişkiler olarak değerlendirmek mümkündür. Türkiye ve Kazakistan bölgesel ve uluslararası örgütlerde birbirlerini desteklemekte ve iş birliği yürütmektedir. Aşağıda detaylandırılacağı üzere, 1990'ların başında kültürel değerlere ve kardeşlik bağlarına dayanan ilişkilerin günümüzde pragmatik bir çizgide yol aldığını görmekteyiz. Uluslararası kuruluşlar kapsamındaki ilişkiler ise Türk Keneşi çerçevesinde ve genel olarak uluslararası kuruluşlar çerçevesinde ele alınabilir. Günümüzde iki ülke Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı, Ekonomik İş birliği Teşkilatı, Asya'da İş birliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı, Türk Konseyi vb. uluslararası kuruluşların aktif üyeleridir. Kazakistan, Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in liderliğinde söz konusu uluslararası teşkilatlarda önemli ve etkin görevler üstlenmiş ve Türkiye ile her zaman birbirlerine destek vermişlerdir (Bostancı ve Lüleci 2019; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017). Türk Konseyi'nin kuruluşuyla Kazakistan ve Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetleri birbirlerine, dünyaya entegrasyonda lokomotif olmaktadır. 1992 yılında Ankara'da ilk Türk ülkeleri liderlerinin buluşması, 2006'da Türk Konseyinin kurulması ve TÜRKSOY, TÜRKPA gibi kurumlar içerisinde farklı alanlarda iş birliğinin yapılması, Kazakistan ve Türkiye'yi sadece kardeş ülkeler olarak değil, aynı zamanda stratejik ortak olarak tanımlamaktadır (Bostancı ve Lüleci 2019; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017). Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri süreci, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'ın üyeliğiyle 1991'de Sovyetler Birliğinin dağılması sonrasında bir forum olarak ortaya çıkmıştır. 1992 senesinde ilk Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi gerçekleştirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı). Bu zirve Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Bostancı ve Lüleci 2019; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017). Bostancı ve Lüleci (2019), bu zirvenin tarihi bir öneme sahip olduğunu not etmektedir. Bu zirveyi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kıyaslayarak, Sovyetler Birliği'nin dağılması bütün dünya tarihini nasıl değiştirdiyse, Ankara'da yapılan ilk Devlet Başkanları Zirvesi de Türk Dünyasının tarihini değiştirdiğini söylemek mümkündür (Bostancı ve Lüleci 2019).

Türk Konseyi¹, 20-21 Ekim 2011 tarihinden itibaren çeşitli temalarla 9 Zirve Toplantısını gerçekleştirmiştir. Nahçıvan'da yapılan Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları 9. Zirvesi'nde Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan arasında Türk Dili Konuşan Ülkeler İş birliği Konseyi'nin kuruluşuna dair "Nahçıvan Anlaşması" imzalanmıştır. Kısaca "Türk Konseyi" olarak adlandırılan bu yapı, Devlet Başkanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve merkezi İstanbul'da bulunan Sekreteryadan oluşmaktadır. 31 Mart 2021 tarihinde Türk Konseyi Gayri Resmî Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirve'de Türkistan, Türk Dünyasının manevi merkezi olarak ilan edilmiştir.

Türk Konseyi çerçevesinde TÜRKSOY, Uluslararası Türk Akademisi ve TÜRKPA gibi örgütler önem taşımaktadır. Türk dünyasının UNESCO'su olan TÜRKSOY, 1993 yılında, Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan Cumhuriyetleri Kültür Bakanları tarafından imzalanan anlaşmayla kurulmuştur. İmzaya taraf ülkeler arasında sanat, bilim, kültür ve eğitim, alanlarında iş birliğinin geliştirilmesini, Türk dünyasının ortak değerlerinin uluslararası düzeyde tanıtılmasını, taraflar arasındaki kültürel bağların güçlendirilmesini amaçlamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı). 21 Kasım 2008'de İstanbul'da Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ev sahipliğinde Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan arasında kurulmuştur. Bostancı ve Lüleci (2019) 2008 yılında TÜRKPA'nın kuruluşunun, Kazakistan ve Türkiye arasında Parlamento ilişkilerinin geliştirilmesindeki rolünü not etmektedirler. Taraflar Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı AİGK, AGİT, İslam İş birliği Teşkilatı (İİT) ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), nezdinde de güçlü iş birliği ortaya koymaktadır (Bostancı ve Lüleci 2019). AİGK'nın Türkiye ve Kazakistan'ın diplomatik ilişkilerinin gelişiminde güçlü bir rolü vardır. Türkiye AİGK nezdinde Kazakistan'ın girişimlerini her daim desteklemektedir. Nisan 1993'te Turgut Özal'ın Kazakistan'ı ziyareti sırasında Türkiye, AİGK'nin kuruluşuna dair Kazakistan'ın girişimine siyasi desteğini bildirmiştir. 2002 yılında ilk AİGK Zirvesi gerçekleştirildi ve "Almatı Senedi" kabul edildi (Almen 2013). EİT ise Türk-Kazak ilişkilerinin

¹ Türk Konseyi, Türk Dili Konuşan Ülkeler arasındaki iş birliğinin en üstünde yer alan *çatı kuruluş* olarak kabul edilmektedir. Türk Konseyi'nin TürkSoy, TürkPA, Uluslararası Türk Akademisi gibi birkaç kuruluşları içermektedir.

gelişiminde etkin bir diğer örgüt rolündedir. EİT, ticari yollar geliştirmede Kazakistan'a önemli alternatifler yaratmaktadır (Almen 2013).

Kültürel İlişkiler

Kazak-Türk ilişkilerinin gelişiminde ortak kimlik, dil ve kültür önemli yer tutmaktadır. Bu ortak değerler iki devlet arasındaki kültürel alanlarında stratejik ortaklığa dayalı çok yönlü ilişkilerin kurulmasına temel oluşturduğu birçok çalışmada not edilmektedir (detay için bak, Amrebayev 2013; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017; Yergozha 2012). Kültürel ortaklık ve ilişkiler iki ülkenin kamuoylarını iş birliğine hazırlamak ve devlet yöneticilerin psikolojilerini yakınlaştırmakta önemli bir rol oynamaktadır (Gündoğdu ve Güler 2017; Yergozha 2012). Halklar birbirinin müziklerini, dillerini, hayat şartlarını ve edebiyatını daha yakından tanıdıkça birbirine ne kadar benzediklerini adeta yeniden keşfetmektedir (Gündoğdu ve Güler 2017; Yergozha 2012). Konstrüktivist kuramın da not ettiği üzere, bu benzerlik kaçınılmaz olarak ortak çıkarları, anlayışları ve bakış açılarını inşa etmektedir.

TRT Avaz yaptığı yayınlarla Türk halklarının ve devletlerinin birbirine yaklaşmasında etkin bir rol oynamaktadır. Gündoğdu ve Güler (2017) ve Yergozha (2012) TRT Avaz'ın Türk tarihi filmleri ve dizilerinin Türk halk ve devletlerinin yaklaşmasında büyük bir öneme sahip olduğu not etmektedir. Tarihi dizilerde Türkiye Türkçesinin yanında tüm Türklere ait olan Türk dilinde konuşulması, sunulan tarihin sadece Türkiye'nin değil, tüm Türk dünyasının ortak tarihi algısını güçlendirmektedir. Bu bağlamda TRT Avaz yayınlarıyla önemli bir "yumuşak güç" unsurudur. Kazakistan'da da 21 Mart 2021 tarihinden itibaren Türkistan TV kanalı yayına başlamıştır. Türkiye'de, Kazakistan'ın önde gelen düşünür, sanatçı ve şairleri adına parklar açılmıştır. Kazakistan'ın meşhur düşünür ve şairi Abay Kunanbayev'in 175. doğum günü anısına Antalya'da adına park açılmış ve Mukhtar Auezov, Abılayhan ve Kabanbay Batır gibi Kazak liderlerinin anıtları dikilmiştir. Bu tür faaliyetler iki ülkeyi birbirine daha da yaklaştırmaktadır (Amrebayev 2013; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017; Yergozha 2012). Bu iki ülkenin birbirine yönelik dış politikası üzerinde olumlu etki oluşturmaktadır (Ametbek 2018; Amrebayev 2013; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017; Yergozha 2012). Kazakistan'ın-Türkiye ile gelişen kültürel bağları, Kazakistan'a dış politikada Slav Dünyası ve Türk dünyası arasında ve iç politikada da Kazak-Rus dengesini kurmada ortam oluşturmaktadır (Ametbek 2018). Kısacası, Türkiye ile geliştirilen kültürel ilişkiler Kazakistan'a iç ve dış politikada "yumuşak dengeleme" olanağı sağlamaktadır.

Eğitim Alanındaki İlişkiler

Eğitim alanı, Türkiye ve Kazakistan ilişkilerindeki en önemli iş birliği alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, eğitim alanındaki iş birliklerini geliştirmek amacıyla iki ülke birçok anlaşma ve protokol imzalamıştır. 1 Mayıs 1992’de Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İş Birliği Anlaşması, 8 Şubat 1992’de Kazakistan ve Türkiye’nin Eğitim Bakanlıkları Arasında İş Birliği Ön Protokolü, 13 Haziran 1995’de ise Eğitim Bakanları Bildirisi, 28 Temmuz 1995 ve 4 Mart 1997 tarihinde “Eğitim ve Bilim Alanlarında İş Birliği” Protokolleri imzalanmıştır (Saray 2004: 229). Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında eğitim alanındaki önemli iş birliklerinden biri de ‘Büyük Öğrenci Projesi’dir. “Büyük Öğrenci Projesi” Türkiye’ye gelen öğrencilere dil öğrenme, burs, sağlık ve barınma hizmetlerinden yararlanma olanakları sağlamaktadır. 1992 yılında Ahmet Yesevi üniversitesinin kurulması ile eğitim alanında iş birliği başlamış oldu. Böylece, 1990’ların başından itibaren karşılıklı olarak Kazakistan’dan Türkiye’ye ve Türkiye’den Kazakistan’a öğrenciler gelmeye başlamıştır. Bugüne kadar binlerce öğrenci mezun olmuş ve bu öğrenciler iki ülke arasında önemli bir köprü görevi görmekte ve ikili ilişkilerin gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır (Ametbek 2018).

Yesevi Üniversitesi, Türkiye’de Anadolu Üniversitesi’nden sonra uzaktan eğitim veren ilk yüksek eğitim kurumudur. İkili ilişkilerin başlangıç döneminde Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi’nin açılması sadece kültür ve eğitim alanında değil iktisadi ilişkilerin gelişiminde önemli katkı sunmuştur. Böylece, Türkiye, ikili ilişkilerin ilk yıllarından itibaren Kazakistan’ın eğitim alanına yaptığı katkılarla Kazakistan’ın ekonomisine de destekte bulunmaktadır (Ametbek 2018; Amrebayev 2013; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017; Yergozha 2012).

Türkiye’de çevre ülkelerle ilişkilerin iyileştirilmesi ve iş birliğinin sağlanması temelli politikalar uluslararası öğrenci değişimlerini de artırmıştır. Bu bağlamda, “Büyük Öğrenci Projesinin” kapsamı değişmiş ve “Türkiye Bursları” olarak daha genişlemiş bir eğitim projesi 2012 yılında uygulamaya konulmuştur. “Türkiye Bursları” Programı kapsamında öğrencilerin sadece Türkiye’de eğitim alması değil, Türkiye’ye uyumlarını sağlamak için çeşitli programlar hazırlanmaktadır. Öğrenci-aile buluşmaları, kültürel ve farklı alanlarda sosyal faaliyetler uluslararası öğrencilerin Türkiye’nin sosyal ve kültürel hayatını tam anlamıyla tanımalarını sağlamaktadır. Böylece, bu program, Kazakistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesine somut katkıda bulunmaktadır (Ametbek 2018; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017). Türk

Kazakistan-Türkiye İlişkilerinin Gelişiminde Akıllı Güç

Konseyi ve Türk Üniversiteler Birliği tarafından geliştirilen ve “Orhun Süreci” olarak adlandırılan öğrenci-öğretim elemanı değişim programı Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin eğitim alanında gelişimine katkı sunan bir diğer önemli programdır. Bu programla, Kazak ve Türk akademisyen ve öğrencilere karşılıklı imkanlar sunulurken iki ülkenin iş birliğini geliştirmesine katkı sunulmaktadır (Ametbek 2018; Chetin 2018; Gündoğdu ve Güler 2017).

Tablo 1’de, 2014-2020 yılları arasında Türkiye’nin üniversitelerinde öğrenim gören Kazak öğrencilerin sayısının arttığı görülmektedir. Tablo 1’e göre her öğrenim yılında Türkiye’de öğrenim gören Kazakistanlı öğrenci sayısı sürekli artış göstermekte ve 2014-2020 arasında öğrenci sayısı yaklaşık 2 katına çıkmıştır. Buradan Türkiye-Kazakistan arasındaki eğitim politikasının doğru yönde ilerlediği görülmektedir.

Tablo: 1. 2014-2020 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenim Gören Kazakistanlı Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
2014-2015	990	809	1799
2015-2016	1092	894	1986
2016-2017	1048	967	2015
2017-2018	1051	1014	2065
2018-2019	1073	1118	2191
2019-2020	1181	1168	2349

Kaynak: (YÖK, <https://istatistik.yok.gov.tr/>).

Günümüzde Kazakistan Latin alfabesine geçmektedir ve ders kitaplarının yeniden yazılması bu süreçlerin iyi değerlendirilmesini gerektirmektedir. Türkiye’nin de bu süreçlere sunacağı katkı ve iki ülke müfredatlarının yakınlaştırılması önemlidir. Bu, SSCB döneminde oluşan yabancılaşmayı ortadan kaldırarak Kazakistan’daki Kazak vatandaşları ile Türkiye’deki Türk vatandaşlarının ortak zihniyetle birbirine yakınlaşmasını sağlayacaktır. Avrupa Birliği’nin ortak eğitim politikası gibi, Türk Cumhuriyetlerinin de böyle bir eğitim politikasını geliştirmesi önem taşımaktadır. Eğitim alanında bir “Türk Bolonya sisteminin” oluşturulması, Türk ülkelerinin birbirine daha hızlı yakınlaşmasında çok önemli bir rol oynayabilir.

Kazakistan-Türkiye ilk diplomatik ilişkilerinin kurulduğu andan itibaren eğitim alanına önem vermişlerdir. Akıllı güç bakımından yukarıda detaylandırılan eğitim alanındaki iş

birlikleri “yumuşak gücün” unsurlarıdır. Bu eğitim programları ve projelerinin ana amacı, Türk Cumhuriyetlerinin eğitim düzeyini artırmak, ve insan gücü ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmak ve Türkiye dostu genç nesiller yetiştirerek Türk dünyasıyla kalıcı kardeşlik ve dostluk köprüleri kurmaktır (Kılıncarslan 2017: 46).

İkili İlişkilerin Jeopolitik Boyutu

Türkiye ve Kazakistan’ın jeopolitik konumları, iki ülkenin iş birliğine yön veren önemli etkenlerden bir diğerini oluşturmaktadır. Türkiye, Türk dünyasının Batı-Avrupa sınırlarını, Kazakistan ise Kuzey ve Doğu sınırları nedeniyle Çin ve Rusya sınırını oluşturmaktadır. Böylece Kazakistan, Türk dünyasının Doğu’ya açılan kapısı, Türkiye de Batı’ya açılan kapısı konumundadır (Ametbek 2018:12). Kazakistan, jeopolitik konum açısından Rusya’nın boz ayısı ve Çin’in ejderhası arasında bir bölgede yer almaktadır (Yılmaz 2021). Kazakistan için Jeopolitik açıdan tehdit oluşturan ülke Çin’dir. Kazakistan bu tehdidi, Rusya - Kolektif Güvenlik Anlaşma Örgütü (KGAÖ) ile dengelemeye çalışmaktadır (Ametbek 2018; Yılmaz 2021). Diğer taraftan, Kazakistan’ın Rus nüfusunun Kazakistan-Rusya sınır bölgesinde yoğunlaşması Rusya’yı Kazakistan’ın doğal olarak güvenliğini tehdit eden ülke konumuna sokmaktadır. Bu nedenle, Kazakistan, Rusya’ya koşulsuz bir şekilde bağımlı olmayı da istememektedir (Ametbek 2018; Yılmaz 2021).

Kazakistan’ın Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in Rusya’yı dengelemek için Türkiye ve Batı dünyasıyla ilişkileri geliştirme stratejisi benimsemiştir. Türkiye, Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ulaşım koridorlarının kesişme noktasında yer almaktadır. Türkiye, Kazakistan’da ABD, Güney Kore ve İngiltere’den sonra en büyük yabancı yatırımcıdır (Nurgaliyeva 2016). Ametbek’ (2018)’in not ettiği üzere Türkiye’nin Türk dünyası ile daha derin ilişkiler kurması, Türkiye’yi Batı ve Rusya karşısında daha güçlü hale getirecektir. Aynı şekilde Kazakistan’ın dış politikada Türk dünyasına ağırlık vermesi, Rusya ve Çin’in karşısında daha önemli bir aktör haline gelmesini sağlayacaktır (Ametbek 2018).

Türkiye ve Kazakistan’ın küresel güç dengelerine dikkat etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ve Kazakistan’ın, 1994 yılında Kazakistan’ın Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından önerilen “Avrasyacılık” ve “çok yönlü dış politika” kavramı kapsamında tüm alanlarda iş birliğini derinleştirmeleri gerekmektedir (Ametbek 2018). Keza bölgede küresel güçler arasında yaşanan jeopolitik rekabet, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığı daha da güçlendirecektir (Ametbek 2018; Nurgaliyeva 2016). Ametbek (2018) Bu konuda, iki ülkenin de “Avrasya” bakış açısının aynı olduğunu not etmektedir. Ona göre, “Kazakistan

Avrasyacılığı” hiçbir ülkeyi dışlamıyor. N. Nazarbayev’in “Büyük Avrasya” fikrine göre, bir tarafta Avrasya Ekonomik Birliği, öbür tarafta Avrupa Birliği var. Diğer tarafta ise “Tek Kuşak ve Tek Yol” inisiyatifi var. Bunlar birleştirilerek “Büyük Avrasya’yı” oluşturmaktadır. Kazakistan’ın dış politikasında Türkiye’nin, jeopolitik anlamda Rusya’yı dengeleyici ülke olarak değerlendirilmesi ve Türkiye’nin Türk dünyası ülkeleriyle daha derin ilişkiler kurarak Rusya ve Batı karşısında daha güçlü hale gelmek istemesi akıllı güç bağlamında “yumuşak dengeleme” unsurudur. Bu jeopolitik, Türkiye-Kazakistan arasındaki stratejik ortaklığı güçlendirmektedir.

Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Kazak-Türk iş birliği, diplomatik ilişkilerin kurulduğu ilk günlerden itibaren artarak devam etmektedir. Kazakistan ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler ve yatırımları, Mayıs 1992’deki Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşması ile 1993 yılında kurulan ve iki ülkenin ticari ve ekonomik ilişkilerini kontrol eden Karma Ekonomik Komisyonuna (KEK) dayanmaktadır (Yılmaz 2021). Türkiye ve Kazakistan’ın dil, din, kültürel kardeşlik bağları ikili ilişkilerinin bütün boyutlarını olumlu olarak etkilemiş ve karşılıklı ticari ilişkilerin gelişimine zemin hazırlamıştır (Gençler ve Akbaş 2011). Kazakistan dış politik uygulamaları, Türkiye ile olan yakın iş birliği ve ekonomik istikrarı Türk yatırımcıları için cazibe merkezlerinden biri olması sonucunu doğurmuştur. Bağımsızlık sonrası dönemde Kazakistan’da yatırımda öncelikli sektörlerin Türk yatırımcılar tarafından doldurulması iki ülke iş birliğinin ekonomik ve siyasi boyutunun gelişimine katkı sunmuştur (Çetinkaya 2021; Gençler ve Akbaş 2011; Yılmaz 2021). Bu ilişkiler günümüzde stratejik bir boyut kazanmıştır. Kazakistan’ın Ankara Büyükelçisi Abzal Saparbekuly’na göre, Kazakistan Türkiye’nin Doğu’ya, yani Orta Asya, Çin, ve AEB devletlerine açılan ticari-ekonomik kapısı, Türkiye de Kazakistan’ın Batı’ya, yani Avrupa, Akdeniz ve Orta Doğu’ya açılan kapısıdır (Çetinkaya 2021). Çetinkaya (2021) ve Yılmaz’ın (2021) not ettiği üzere karşılıklı ekonomik-ticari iş birliğinin güçlü olması için sağlam ekonomik temel oluşturulmalıdır. Kazakistan ile Türkiye arasındaki ticaret ve ekonomik iş birlikleri sürekli artmaktadır. Örneğin, 2019 yılı itibariyle iki ülke arasındaki ticaret hacmi 3 milyar doları geçmiştir. Hedeflenen ise bu değeri 5 milyar, sonra da 10 milyara ulaştırmaktır.

2012 yılında, Kazakistan-Türkiye arasında “Yeni Sinerji” ortak ekonomik iş birliği programı kabul edilmiştir. Bu programla ekonomik, teknik ve bilimsel iş birliğinin genişletilmesi; mevcut ve yeni iş birliği alanlarının geliştirilmesi; tarafların kamu ve özel sektörleri arasındaki etkileşimin güçlendirmesi ve öncelikli sektörlerde yatırım projelerinin

uygulanması amaçlanmıştır (URL-4). “Yeni Sinerji” programı ile 800 milyon dolar değerinde 23 proje hayata geçirilerek üç bin kişiye istihdam yaratılmıştır (URL-5).

Kazakistan-Türkiye ekonomik ilişkilerinin şekillenmesinde Kazakistan’daki Türk yatırımcı şirketlerinin etkisi büyüktür. Kazakistan’da 250’ye yakın tamamı Türk sermayeli olan Türk firmaları hem Kazak hem de çok uluslu şirketlerle birlikte çalışmaktadır. Çarpıcı örnekler arasında 1996 yılından bu yana Almatı’da şekerleme ürünleri üreten Yıldız Holding, günümüzde Kazakistan toprakları üzerinden Orta Asya ülkeleri, Çin ve Rusya’ya kendi ürünlerini ihraç etmektedir (URL-6). Türkiye’de 150’nin üzerinde Kazak şirketi faaliyet göstermektedir. En önemli Kazak yatırımları petrol ve turizm alanlarına yapılmaktadır (Yılmaz 2021). Ekonomik alanda Türkiye’nin geçmişten itibaren sağladığı ekonomik desteklerle Kazakistan’da çok sayıda inşaat ve müteahhitlik firmaları, çok sayıda projeye birlikte önemli miktarlarda ekonomiye katkıda bulunmuşlardır (Çetinkaya 2021; Gençler ve Akbaş 2011; Yılmaz 2021). Önümüzdeki yıllarda Kazakistan ve Türkiye arasındaki yatırım ortaklığında büyük bir atılım beklenmektedir. 2018’de Elbaşı Nursultan Nazarbayev tarafından, Türk iş dünyasının “kaptanları” ile tanıştığı Ankara ziyaretinde bunun temeli atılmıştı. Nazarbayev’e göre, iki ülke arasındaki ilişkiler dostluk, kardeşlik ve karşılıklı güvene dayanmaktadır. Bu toplantıya, Türkiye ekonomisinin yaklaşık %15’ini oluşturan önde gelen Türk holdinglerinin başkanları katılmıştır. N. Nazarbayev’in bu ziyareti sonucunda Kazakistan ile Türkiye arasında 1.7 milyar dolar değerinde ticari anlaşma imzalandı (URL-7).

Günümüzde Çin’in “Yeni İpek Yolu” projesi kapsamında “Orta Güzergahın” geliştirilmesi Türk dünyası, özellikle Kazakistan ve Türkiye’nin önemini ortaya koymaktadır. Çin – Orta Asya – Hazar Denizi – Güney Kafkasya – Türkiye istikametinde gelişen güzergaha ise “Türk dünyası Hattı” adını vermek mümkündür. Çetinkaya (2021) ve Yılmaz (2021)’in not ettiği üzere, bu proje Türk dünyasının küresel siyaset ve ticaretindeki rolüne önemli katkı sunacak kapasiteye sahiptir. Coğrafi olarak Türk dünyası bu projenin merkezinde yer almaktadır ve Türk Keneşi çerçevesinde Hazar üzerinden geliştirilmekte olan “Orta Koridor” her iki ülkenin de çıkarlarına hizmet etmektedir. Türk dünyası güzergahının gelişmesi açısından Hazar Denizi’nin hukuki statüsü önem kazanmaktadır. Hazar Denizi, Orta Asya ile Kafkasya’yı birleştirici bir köprüdür (Yılmaz 2021). Böylece hem Kazakistan hem de Türkiye açısından Hazar Bölgesinin jeoekonomik önemi artmaktadır. Türkiye, Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattı, Hazar Denizi ve Kazakistan üzerinden Çin’e ulaşmaktadır. Kazakistan ise hem

Çin'den gelen malları Güney Kafkasya ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırmakta hem de Hazar Denizi üzerinden kendi enerji ihracatını yapmaktadır.

Türkiye ve Kazakistan birbirini destekleyen ekonomik iş birlikleri sayesinde stratejik ortaklıklarını da hızla ilerletmektedirler (Ametbek 2018). Kazakistan ekonomik ve siyasi konumunu güçlendirecek bir ekonomik araca ihtiyaç duymaktadır. Kazakistan ve Türkiye, birbirinin ekonomisine yatırım yaparak ve uluslararası arenada destekleyerek sert güç enstrümanını “yumuşak dengeleme” siyasetine dönüştürmektedir. Türkiye ile kurduğu ekonomik iş birliği sayesinde Kazakistan, Rusya ile pazarlık masasındaki konumunu iyileştirerek akıllı politika yürütmektedir (Gençler ve Akbaş 2011). Bu bağlamda, Kazakistan ve Türkiye liberalizm kuramının dikkat çektiği üzere pragmatik ekonomik yönleri güçlendirmekte olup, insan güvenliğini ve maddi refahı ön plana çıkarmakta, özel girişim özgürlüğünü sağlamakta ve piyasadaki serbest rekabeti desteklemektedir.

Askeri İlişkiler

İki ülke arasında askeri alanda yeni gelişmekte olan ikili ilişkiler, 2009 yılında “Stratejik Ortaklık Anlaşması” imzalanmasının ardından ivme kazanmıştır. Stratejik Ortaklık Anlaşması ile askeri teçhizat ve ortak askeri yapılar, ikili askeri ve askeri-teknik iş birliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi hız kazanmıştır (Almen 2013). Kazak-Türk askeri ilişkilerinin temeli, Kazak Özel Kuvvetlerinin eğitilmesi, Kazak askerlerin Türk askeri okullarında eğitilmesi, donatılması ve Kazakistan Silahlı Kuvvetlerinin reformuna yardımcı olunmasına dayanmaktadır. Adylbek Jaksybekov'a (Kazakistan Savunma Bakanı) göre, Türkiye, savunma alanında Kazakistan'ın öncelikli ortaklarından biridir. Bu bağlamda, Kazakistan ile Türkiye arasındaki stratejik iş birliği dahilinde savunma sektöründe birçok anlaşma yapılmıştır. 2010 yılında Kazakistan'da faaliyet gösteren “Kazakhstan Engineering” şirketi ile ASELSAN şirketi arasında ilk anlaşma yapılmıştır. 18 Nisan 2011 tarihinde ise, ASELSAN'ın %49, Savunma Sanayii Başkanlığı'nın %1 ve Kazakhstan Engineering'in %50 iştirak oranlarıyla, “Kazakhstan Aselsan Engineering Limited” şirketi kurulmuştur. Bu gelişme, Kazakistan ile Türkiye'nin askeri alanda ciddi bir iş birliği başlattığının kanıtıdır. Günümüzde ise “Kazakhstan Aselsan Engineering Limited” zırhlı araçlar için “Electro-Optical ve Night Vision” sistemlerinin üretimini yapmaya başlamıştır. (URL-8).

Kazakistan'ın başkenti Astana'da² 2010 yılında "İlk Uluslararası Silah ve Askeri Teknik Ekipman Fuarı KADEX-2010" düzenlenmiştir. Fuarın düzenlenmesinde en çok katkı sağlayan ülkelerden biri de Türkiye'dir. 2012 yılında ikinci kere yapılan KADEX-2012 Fuarı'nda, Türkiye'nin öncü otomotiv ve savunma sanayi şirketi Otokar ve Kazakistan Engineering şirketi, Kazakistan Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, "Kobra" zırhlı araçlarının Kazakistan'da üretimine ilişkin bir ön anlaşma "Memorandum of Understanding" imzalamıştır. Otokar, 2019 Ekim ayında Kazakistan'da Otokar Central Asia adıyla yeni bir firma kurmuştur. Halihazırda Otokar'm askeri ürünleri Kazakistan ve Orta Asya Bölgesi'nde aktif olarak kullanılmaktadır. Girişimin, Türkiye'nin ihracatına katkı sağlaması beklenmektedir (URL-9). Böylelikle, Kazakistan ve Türkiye arasındaki askeri ilişkilerin yoğunlaşması, günümüzdeki ikili ilişkilerin gelişmesine büyük katkı sağlamaktadır. Nursultan Nazarbayev'in Eylül 2018'de Türkiye'ye resmi ziyareti sırasında iki ülke Cumhurbaşkanı "Askeri İş Birliği ve Gizli Bilgilerin Karşılıklı Korunması" anlaşmasını imzalamıştır ve Türkiye Kazakistan'a askeri alanda maddi yardımda bulunmuştur. Her sene Türkiye'deki Harp okullarından eğitim almaya Kazakistan'dan çok sayıda öğrenci gelmektedir (Taldybayeva 2012).

Kazakistan çok yönlü bir savunma ve iş birliği politikası izlemektedir. Kazakistan'ın Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Şangay İşbirliği Örgütü üyesi olmakla birlikte NATO'nun Barış İçin Ortaklık inisiyatifine de katılması bu politikanın açık bir yansımasıdır (Kılıncarslan 2017: 61). Bu bağlamda, NATO'nun en güçlü ordularından biri olan Türkiye ile bu alanda iş birliğini geliştirmek Kazakistan için önem arz etmektedir. Taldybayeva (2012)'nin da not ettiği üzere bu durum Kazakistan'ın izlediği denge politikası açısından önem arz etmektedir. Ortaklık öncelikle ticari ekonomik ilişkilerde ve uluslararası güvenliği sağlama konularında artarak ilerlemektedir. Avrasya bölgesinde istikrarı ve güvenliği sağlamak için Kazakistan'ın önceliklerine ve çabalarına Türkiye aktif destek vermektedir (Taldybayeva 2012).

SONUÇ

Çalışmanın amacı Kazakistan-Türkiye ilişkilerin gelişimini irdeleyerek nedenselliğini sorgulamaktır. Kazakistan ve Türkiye'nin birbirine yönelik politikasını belirleyen önemli faktörün "akıllı güç" olduğu hipotezine dayanarak, "akıllı güç" kavramının incelenmesi detaylı bir analizin yapılması amaçlanmıştır. Türkiye-Kazakistan ilişkilerinin nasıl geliştiği, ikili

² 18 Eylül 2022 tarihinde, başkent Nur-Sultan'ın adı yeniden Astana olarak adlandırıldı. Yani 2019-2022 yılları arasında başkent in ismi Nur-Sultan idi fakat günümüzde Astana'dır.

ilişkilerinin ana itici gücünün ne(ler)e dayandığı ve ikili ilişkilerin gelişimine etki eden faktörlerin neler olduğunun araştırılması çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır. Literatüre baktığımızda konu ile ilgili yapılan çalışmalarda bazı çalışmalar ikili ilişkilerin kültürel bağlar sayesinde geliştiğini, bazı çalışmalarda ise ortak ekonomik çıkarlara dayandığı görüşünün ileri sürüldüğünü görmekteyiz. Fakat, yukarıdaki bölümlerde detaylandırıldığı üzere, kısaca not etmek gerekirse çalışmanın bulguları 1) günümüzdeki Kazakistan-Türkiye ikili ilişkilerinin a) çeşitli boyutları kapsadığını, b) bu boyutları ne yumuşak ne de sert güç açısından tanımlamanın yeterli ve açıklayıcı olmadığını ve c) Kazakistan-Türkiye ikili ilişkilerini yumuşak ve sert gücün birleşimi olan akıllı güç perspektifinden değerlendirmenin gerekli ve yerinde olduğunu, bu minvalde 2) iki ülke arasında, ortak kültürel bağlar ve değerler üzerine oturtulan, daha çok yumuşak gücün unsurlarına dayalı çok boyutlu bir politikanın yürütülmekte olduğunu, 3) bağımsızlığın ilk yıllarında ortak kültürel değerlere dayanan ilişkilerin günümüzde karşılıklı ekonomik çıkarları benimseyen ilişkilere doğru kaymakta olduğunu, 4) ikili ilişkilerin gelişmesinde yumuşak güç ile sert gücün unsurları olan ekonomik ve askeri ilişkilerin de kullanılmakta olduğunu ve 5) akıllı gücün bir parçası olan yumuşak gücün, Kazakistan ve Türkiye arasındaki siyasi-diplomatik, kültürel, eğitim alanlarında, iki ülkenin uluslararası kuruluşlar çerçevesindeki iş birliklerinde ve jeopolitik konularda “yumuşak dengeleme”, “kamu diplomasisi”, “dijital diplomasi” olarak uygulamaya konulduğunu göstermektedir. Böylece, iki ülke arasındaki akıllı güce dayalı “akıllı politika” hem “yumuşak gücün” unsurları olan siyasi-diplomatik, eğitim ve kültürel alanlarda hem de “sert gücün” aracı olan ekonomik-ticari ve askeri-güvenlik alanlarında ortak stratejik iş birliklerinin oluşmasına imkan sağlamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Drawing on the literature on Kazakhstan-Türkiye relations, some studies argue that Kazakhstan-Türkiye relations developed on cultural ties, while some studies draw our attention to the common economic interests. As detailed in the following sections, however, the author firstly argues that, Kazakhstan and Türkiye share the same perspective on international politics, therefore, they exhibit pragmatic politics and support each other in the international system. Thanks to positive foreign policy, Kazakhstan-Türkiye relations are developing as multilateral relations based on strategic partnership. The development of political and diplomatic relations in terms of smart power is accepted as a soft power instrument and it also forms the basis for the development in other areas of cooperation included in smart power. Secondly, international organizations have a significant impact on Kazakhstan-Türkiye relations. While the

organizations under the umbrella of the Turkic Council are the "soft power" element that contributes to public diplomacy for Türkiye, on the other hand, they are the "soft balancing" element for Kazakhstan towards the organizations it has established with Russia. The mutual interaction between Kazakhstan and Türkiye within the framework of international organizations such as the ICSC, ECO, OSCE and the UN shows that they are not limited to the Turkic world but are also actors in the global society that actively support each other.

Thirdly, cultural values, ethnic ties, history, language and religion commonality have been the basis of the cooperation between Kazakhstan and Türkiye in all fields. The common roots of Kazakhs and Turks have played a significant role in the development of joint relations in the political, diplomatic, cultural, educational, economic and military fields, and have had an important influence on the external policies of the two countries towards each other. The fact that Kazakhstan attaches importance to cultural ties is an indication of its effort to maintain the Kazakh-Russian balance domestically and the Slavic World-Turkic World balance in foreign policy. In terms of smart power, cultural relations are accepted as an element of "soft power" and conflict with concepts such as "norms", "identity" and "socialization", which are at the center of constructivist thoughts. Fourthly, the field of education has had a privileged importance since the first moment when Kazakhstan-Türkiye political and diplomatic relations were established. In terms of smart power, the opening of common schools, high schools and universities, the initiation of student exchange programs, and the provision of educational scholarships are elements of "soft power". In this regard, various Turkish language courses, foundations, schools and universities financed by Türkiye represent Türkiye's "soft power". The main purpose of such education programs and projects is to promote a Kazakh-Turk friendship and to build a perpetual friendship and brotherhood with the Turkic World. Such a new generation of Türkiye-friendly young people will form the society and will continue to make significant contributions to the expansion of these common interests and therefore common foreign policy areas and will continue to do so.

Fifthly, from a geopolitical perspective, Türkiye and Kazakhstan are Eurasian countries, which results in them acting as a bridge between Europe and Asia and thus the West and the East. This foreign policy results in the two countries assuming a mediating role in disputes between the countries in the region. Türkiye's establishment of deeper relations with the countries of the Turkic World makes Türkiye geopolitically stronger against the West and Russia. When we look at the geopolitical position of Kazakhstan, it is seen that the security of

the country is under threat from China in the east and Russia in the north. In this regard, it seems that Kazakhstan is trying to balance China with Russia and Russia with Türkiye. This situation can strengthen the strategic partnership between the two countries. Sixthly, the hard power, which is a part of the smart power in Kazakhstan-Türkiye relations, is clearly observed in the cooperation of the two countries in the economic-commercial and military-security fields. Kazakhstan and Türkiye have "softened" hard power elements by investing in each other's economy, establishing military cooperation, supporting each other in the international arena, and using "energy diplomacy" in the right direction. It transforms the policy into a balancing policy and tries to strengthen its own economic capacities with its help. From a liberal perspective, Kazakhstan and Türkiye strengthen pragmatic economic aspects, prioritize material well-being and human security, ensure freedom of private enterprise and support free competition in the market. For this reason, liberalism theory offers appropriate analytical devices to examine Kazakhstan-Türkiye relations from a smart power perspective.

Seventhly, in terms of economic-commercial relations, Kazakhstan is Türkiye's economic-commercial gateway to the East, precisely to China, Central Asia and the EEU states. On the other hand, Türkiye is Kazakhstan's commercial gateway to the West, which is, the European states, the Mediterranean and the Middle East regions. The Silk Road Project carried out by China contributes to the development of bilateral economic relations. In this regard, the Caspian Sea is important in terms of both logistics and energy transportation. Kazakhstan not only meets its own energy exports via the Caspian Sea, but also transports the goods it buys from China to Europe via the South Caucasus and Türkiye. Türkiye, on the other hand, opens to China via the Baku-Tbilisi-Kars railway line, the Caspian Sea and Kazakhstan. For this reason, the economies of Kazakhstan and Türkiye are complementary to each other and deepen the strategic partnership between these two countries. Eighthly, the military-security area and ensuring international security issues are very important for Kazakhstan-Türkiye relations. Investments are being made by Turkish companies in the military-security area of Kazakhstan. Thus, the two countries support each other by investing in the military field. However, it is important for both parties that Türkiye is a member of NATO and Kazakhstan is a partner of the Collective Security Treaty Organization. Such activities are considered as "hard power" elements from the smart power perspective. However, Kazakhstan and Türkiye are developing military relations to ensure the security of civil society. This coincide with the security of civil society, which is the basic principle of liberalist ideas.

KAYNAKÇA

- Akbulaev, N., Bayramlı, G. (2020). Maritime transport and economic growth: Interconnection and influence (an example of the countriesin the Caspian sea coast; Russia, Azerbaijan, Turkmenistan, Kazakhstan and Iran), *Marine Policy*, 1-9.
- Almen, D. (2013). Türkiye's Foreign Policy towards Kazakhstan in the Post-Soviet Period, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ametbek, D. (2018). *Türkiye-Kazakistan İlişkilerinin Stratejik Boyutu*, Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, ANKASAM, Ankara.
- Amrebayev, A. (2013). *Güncel Uluslararası Politikalar Bağlamında Kazakistan-Türkiye ikili ilişkilerinin analizi*, Ankara: Barış Kitabevi.
- Armitage, R. L., Nye, Jr. J. (2007). How americacan become a smarter power, *CSIS Commission on Smart Power, A smarter, more secure America*, 5-8.
- Aslanlı, A. (2017). Trans Hazar Enerji İş Birliğinin Türk Cumhuriyetleri Açısından Önemi, *Bilig*, (83), 27-51.
- Aydın, M. (2004). Foucault's Pendulum: Türkiye in Central Asia and the Caucasus, *Turkish Studies*, 5(2), 1-22.
- Bilgehan, G. vd. (2017). Orta Asya Türk Devletlerinde Türkiye'nin Turistik İmajı: Kırgızistan ve Kazakistan'da Bir Alan Araştırması, *Bilig*, (81), 105-137.
- Bilgin, M. (2004). Hazar'a Kıyıdaş Türki Cumhuriyetlerinde Devletin Özgül Gelişimi, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 1(4), 141-163.
- Brito, B. R. (2010). Hard,Soft or Smart Power: Conceptual Discussion or Strategic Definition?, *Janus.Net e-journal of International Relations*, 112-114.
- Batmaz, N. (2004). Türkiye - Kazakistan Arasındaki Ticari-Ekonomik İlişkiler, Türk Müteşebbislerinin Bu Ülkede Yaptıkları Yatırımların Boyutu ve Karşılaştıkları Sorunlar, *Bilig*, 83-104.
- Baynazarova, E. (2013). *Avrasya Güvenliği Bağlamında Türkiye-Kazakistan İşbirliğinin Potansyeli*, Ankara: Barış Kitabevi.
- Bostancı, M., Lülecı, T. (2019). 21. Yüzyıl Başında Türkiye Kazakistan İlişkileri, *Journal of History School*, XLI, 715-754.
- Chetin, N. (2018). İstoriya razvitiya kazakhsko-tureckih otnoshenii, *Qazaqstan men Ortalyq Aziyanın tarih gylmynyn ozekti maseleleri*, 157-166.
- Cordesman, A. vd. (2013). Türkiye, Russia, Iran and Central Asia After 2014, *Central for Strategic and International Studies (CSIS)*.
- Çetinkaya, B. (2021). Posol Kazakhstana v Ankare Saporbekuly: nasha tsel' — razvivat' kazakhstansko-turetskiye otnosheniya vo vsekh sferakh <https://inosmi.ru/politic/> (14.03.2021).
- Çapa, M. (2019). Sovyet Birliği'nin Dağılması: Kazakistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlık Sürecinde Türkiye-Kazakistan Münasebetleri, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(17), 1-23.

- Destek, M. A. vd. (2017). Tarımsal Katma Değer Üzerinde Hollanda Hastalığı Etkileri: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan için Bulgular, *Bilig*, 225-239.
- Gençler, A., Akbaş, A. (2011). Bağımsızlık sonrası Kazakistan ve Türkiye arasındaki sosyo-ekonomik ilişkiler (1990-2011), *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1-35.
- Gukasov, A. (2011). «Zhestkaya» i «myagkaya» sila kak instrumenty vneshney politiki SSHA, *Vestnik Instituta Strategicheskikh issledovaniy PGLU*, 15-17.
- Gündoğdu, A., Güler, C. (2017). Kazakistan'ın Bağımsızlığının Tanınma Süreci ve Türk Kamuoyundaki Yankıları, *TAD*, 75-93.
- Golam, M. (2013). The concept of "Eurasia": Kazakhstan's Eurasian policy and its implications, *Journal of Eurasian Studies*, 160-170.
- Imanbekova, M. (2014). Some Problems Of Turkish Investments In Kazakhstan (The Example Of Turkish Firms In Almaty), *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 309-313.
- Kılıncarslan, İ. Y. (2017). Türkiye-Kazakistan İlişkileri (2003-2017), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kushkumbayev, S. vd. (2016), Centralnoaziyatskoe Lego: Kto konstruiruet region?, *Friedrich Ever Stiftung Fond*, 3-44.
- Kaplan, M. vd. (2015). One Nation, Many Voices? External Cohesion of the Turkic Council States in the United Nations General Assembly, 1993-2011, *Bilig*, (74),125-150.
- Karakoç, J. (2013). Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 131-160.
- Kaygın, E. vd. (2019). Türkiye İle Kazakistan Arasındaki Ticari İlişkilere Yönelik Engeller, *MANAS Sosyal Araştırma Dergisi*, 3379-3398.
- Kayalı, H., Mengi, S. (2017). Türkiye - Kazakistan Ticari İlişkileri (1992-2014), *Marmara Coğrafya Dergisi / Marmara Geographical Review*, 166-184.
- Likhachev, M. (2018). Kazakhstansko-turetskoye sotrudnichestvo v kontekste strategicheskogo partnerstva Astany i Moskvyy, *Novaya Evraziya*, 131-148.
- McClory, J. (2011). The New Persuaders II, Institute fo Government, 4-28.
- Nurgaliyeva, L. (2016). Kazakhstan's economic soft balancing policy vis-à-vis Russia: From the Eurasian Union to the economic cooperation with Türkiye, *Journal of Eurasian Studies*, 92-105.
- Nye, J. (2008). Public Diplomacy and Soft Power, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 94-109.
- Nye, J. (2011). *The Future of Power*, New York: PublicAffairs.
- Nogayeva, G. (2007). Kazakistan'da Türkiye ve Türk imajı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nossel, S. (2004). Smart Power, *Council on Foreign Relations*, 131-142.
- Raikhan, K. (2015). Dış Ticaret açısından Kazakistan Türkiye ilişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Raimzhanova, A. (2015). Power in IR: Hard, Soft, and Smart, *Institute for Cultural Diplomacy and the University of Bucharest*, 1-20

- Shelov-Kovedyaev, F.V. (t.y.). Liberalizm. Chto est' chto v mirovoy politike, <http://www.wehse.ru/cgi-bin/wpg/>
- Sinkaya, B. (2005). Türkiye-Iran geopolitical competition over Central Asia and the Caucasus: 1989-2001, *Avrasya Etüdleri*, 77-96.
- Surkova, E. (2015). Instrumentalny potentsial "umnoy sily": sovremennye praktiki, *Kontury globalnih transformacii: politika, ekonomika, pravo*, 8(1), 107-111.
- TRT Avaz (t.y.). <https://www.trtavaz.ru/hakkimizda> (Erişim: 18.06.2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (t.y.). <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr> (Erişim: 07.05.2021).
- Taldybayeva, D. (2012). Türk Dünyasında Entegrasyon Süreci: Türkiye-Kazakistan İkili İş Birliğinin Sürece Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toprak, N. G. (2017). Türkiye'nin Kazakistan İle Kurmuş Olduğu Enerji İlişkilerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 111-121.
- URL-1: "Prezidenty Kazakhstana i Turtsii proveli press-konferenciuyu" (t.y.). <http://24.kz/ru/news/top-news/item/195614-prezidenty-kazakhstana-i-turtsiiproveli-presskonferentsiyu/> (Erişim: 20.05.2020).
- URL-2: "Kazakhstan i Turtsiya podpisali ekonomicheskuyu programmu "Novaya sinergiya" (2012). <https://tengrinews.kz/> (Erişim: 02.06.2021).
- URL-3: "Kazakhstan zapustil mezhdunarodnyy obshchetyurkskiy kanal Turkistan" (2021). <https://www.trrussian.com/> , (Erişim: 14.03.2021).
- URL-4: "O podpisanii Sovmestnoy ekonomicheskoy programmy "Novaya sinergiya" (2012). <https://adilet.zan.kz/> (Erişim: 13.04.2021).
- URL-5: "Vstrecha s predstavityami delovykh krugov Turetskoy Respubliki" (2018). https://www.akorda.kz/ru/events/international_community/foreign_visits/ (Erişim: 11.02.2021).
- URL-6: Kazakhstan i Turtsiya – strategicheskiye partnery v Yevraziyskom prostranstve (2019). <https://liter.kz/> (Erişim: 18.05.2021).
- URL-7: "Nazarbayev vstretilsya s "kapitanami biznesa" Turtsii" (2018). <https://forbes.kz/> / (Erişim: 20.04.2021).
- URL-8: "Güven veren teknoloji" (2019). <https://www.aselsan.com.tr/> (Erişim: 28.03.2021)
- URL-9: OTOKAR Kazakistan'da şirket kurdu" (2019). <https://www.savunmasanayi.org/> , (Erişim:14.04.2021)
- Veitsel, R. (2014). Vliyanie Turcii na Kulturu i Obrazovanie, *Islam v sovremennom mire*, 26-32.
- Wilson, E. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 110-124.
- Yergozha, L. (2012). Organizational Commitment and Work-related Cultural Values: The Case of Türkiye and Kazakhstan, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Yıldırım, A. S., Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, *Journal of Theory and Practice in Education*, 2(2), 113-118.
- Yılmaz, S. (2017). Kazakistan-Türkiye Ekonomik ve Kültürel İlişkileri: Vaatler ve Gerçekler, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6(2), 813-834.
- Yılmaz, S. (2021), Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin son durumu: Hedeflere ulaşıldı mı?, 20. *Yüzyılda Türkiye-Türk Dünyası İlişkileri*, 83-115, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yunus Emre Enstitüsü. (t.y.). <https://nur-sultan.yee.org.tr/> (Erişim: 18.05.2021).

Makale Bilgisi/Article Information

<i>Etik Beyan:</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilir.	<i>Ethical Statement:</i>	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
<i>Çıkar Çatışması:</i>	Çalışmada kişiler veya kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	<i>Conflict of Interest:</i>	The authors declare that declare no conflict of interest.
<i>Yazar Katkı Beyanı:</i>	Birinci yazarın makaleye katkısı %50, ikinci yazarın makaleye katkısı %50'dir.	<i>Author Contribution Declaration:</i>	The contribution of the first author to the article is 50% and the contribution of the second author to the article is 50%.
<i>Mali Destek:</i>	Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır.	<i>Financial Support:</i>	The study received no financial support from any institution or project.
